

AOZKO LITERATURA ERRENTERIA'N JUAN KRUTZ ZAPIRAIN

LEKUONA'tar Manuel'ek

Errenteria'k izan ditu *bertsolariak*; ez nolanaikoak; aien artean bat batez ere: Xenpelar—oyartzuarra ez ote zan errezero ta guzi—; plazagizon-bertsolariak *debalde festa preparatzen* dakiten oietakoak...

Bañan Euskalerrian, bertsolariez gañera izan ditugu, izan, plazagizon ez diran beste bertsolari batzuek ere: zenbait lekutan *rapsoda* esaten zaien aietakoak; rapsoda edo *juglar*; beren bertsoak ixillean egin eta gero berak kantatzen edo besteri kantatzeko ematen dizkietenak; ez bait dira, *olerkari* esaten zaienetakoak—beren olerkiak *irakurtzeko* egiten dituztenak, eta ortarako liburu batean argitaltzen dituztenak—. Ez argitaldu, ez *irakurtzeko* egin; eskutik eskura edo belarritik belarrira, kantatuaz banatzeko baizik. Gaztelerrian *juglar* esaten bait zitzaien; Europa'n zear, berriz, *rapsoda* edo *bardo*.

Gure Euskalerrriak ere izan ditu eta ba ditu olako rapsodak. Eta oietan bat—oso ona—errenteriar bat, ez ain ezaguna azken-urte otan—ain zan ixil ta jatorra bere bertso-gintzan—; bañan bai ezagungarria, ezagutzea merezi lukeana: ZapiRAIN'dar Juan Krutz, Arramendi'koa.

Ezagungarria, bai bere bertso-lanari buruz, bai bere olerkarizko nortasunari buruz ere. Izan diteken ao-literaturazko gizonik interesgarriena; ez idazten, ez irakurtzen ere etzekiana, eta, ala ere, Poema eder bat eman ziguna: «Brabante'ko Jenobeba'ren bizitza» oso-oso eunka aapalditan, 1300 bertsoan; eta eman ere, alako aozko kultura jator-jatorrean, ia-ia ez bait liteke sinistu, gauza nola izan zan.

Ikustagun.

Juan Krutz, bigarren karlistate-inguruan jaio zan. Gerra-ondoren gure errietako gauzak oraindik ondo eraten asi gabeak zeudenean. Ez da arritzeko, beraz, gure Juan Krutz eskolatu gabea izana. Txikitan etzuan, eskolan ibiltzerik izan, orduan beste askok eta askok bezela-bezelaxe. Etzuan ikasi, ez idazten, ez irakurtzen.

Ala ere, biotz romantiko baten jabe egin zuan gure Jaunak. Eta ezer bada-ta, bertsoak gustatzen zitzaizkion. Asko ta gustora entzuten eta ikasten zituan, eta iñoiz baita berak jarri ere.

Ezkontzeko garaia etorri zitzaionean, gure mutil gazte ederrak, Donostia'ko Loyola'ko Indaberea'tar Mikaela egin zuan emazte. Mikaela'k ba zekian irakurtzen, eta baita idazten ere.

Garai artan, baserrietan, Mezako Liburuaz gañera, gauza gutxi irakurtzen zan. Bertsoberri-paperak noizean bein.

Bañan, Jaunak ala nairik, gure Mikaela'k, orduan eskutik eskura zebillen «Brabante'ko Jenobeba'ren bizitza»—erriak «Santa Jenobeba» esaten zuanaren bizitza—eskuratu zuan nunbait—Schmid batek alemanez idatzi eta Arrue ernaniarrak euskeratua—. Eta orduan baserrietan oitura zan bezela, neguko gau luzeetan, afal-ondoan gure Mikaela'k liburu bitxi ura irakurtzen zuan, eta gure Juan Krutz'ek entzun.

Esata bat da gure artean, ez dala iñortxo ere, «Santa Jenobeba'ren bizitza» negarrik egin gabe irakurri duanik; ain dira negargarriak aren bizitzako pasadizuak... Gure senar-emazteak ere, bizitza artako zenbait pasadizu negarrez irakurriko zituzten.

Gauza da, emazteak irakurri-alean, gure Juan Krutz'i pasadizu aiek bertsoan jartzeko gogo sortu zitzaiola. Eta, esan-da-egin, gabero sutondoan irakurtzen zana, berak gero, oiean loak artu baño len, dana bertso hiribilletan—puntu luzeko bertsoan—jartzen zuan, eta bigaramonean, lanera joan baño len, dana emazteari buruz kantatzen zion, eta emazteak dana paperean jartzen zuan, arik-eta liburu osoa bukatu zuten arte: senarrak kanta, eta emazteak idatzi.

Olaxe egiña da, gure Juan Krutz'en en «Brabante'ko Jenobeba'ren bizitza»: 163 bertso-aapaldi, 525 puntu eder dituan Poema luze askia...

Guzti ori, Aozko Literatura jator-jatorraren barruan gertatua bait da. Emaztearen idazketaren bitartez sartu zan Juan Krutz'en aozko lana, Literatura «Idatziaren» alorrean. Bañan Poema bera gure eskuetara etorri ere, aozko bide jatorrez etorri zan.

Juan Krutz'en lana, emazteak idatzia, etzan joan zuzenean iñungo Irarkoletara. Erreal biko kaier-kuadernotxo batean kuriosoki birridatzia, erriko jostundegi batera etorri zan. Jostundegiak, gure Aozko Literaturaren baratza jator izan bait dira beti. Jostundegietan kantatu izan dira, gure errietan iñoiz sortu diran kanta guztiak, Santu-bizitzak, batez ere, eta neska-mutil-kantak zer esanik ez.

«Santa Jenobeba'ren bizitzak'» gure jostundegiko neskatxaen artean arrera ona arkitu bide zuan.

Jostundegi artatik etorri zan nere eskuetara, 1925'gn urte-inguruan.

Oyartzun'go neskatxa bat—Estrataburu'ko Joxepa—«Errenterian dendarik» ibilki («dendarik», jostun, alegia) eta ark kuadernotxo gure arreba Pilar'i eman irakurtzeko, eta arrebak neri. Gogoan det oraindik, nolako arrera egin genion etxean kuaderno bitxi-bitxi arri. Egun berean, afal-ondoan kantari asi giñan, bertso bertsorik bertso. Ordu bete igaro, bi ordu igaro, eta, irutaratzean, gure ama, kexa: «Umiak: amabi orduak dirala!» Bañan bera ere, gaxoa, gurekin, bertso ukigarri aiek entzuten, azkena kantatu genduan arte...

Olakoxea izan zan neretzat, gure Juan Krutz'en Poemaren Epifania. Gero neroek eraman nuan irarkolare, itzaurre berezi batekin.

Juan Krutz'en bizitzako beste alderdi bitxi-bitxi bat emango degu orain; Testamentu Zaarreko pasadizu bat bait dirudi.

Alderdi au, berari entzun bear zitzaion esaten!

«Bularreko aur nintzala, amarik gabe gelditu nintzan ni. Arreba zaarrenak azi ninduan... besteren bularrean. Goizero plazara joaten ziran emakumeen bularretik azia naiz. Emakumeak, plazatik etxera zijoazen garaian—goizeko amarrak aldean—bidagurutzetara ateratzen ninduan arrebak, emakume aietakoren batek bularra emango ote zidan. Baita pozik eman ere aiek, ordu artan esnez lertzen zeramaten bularretik... Olaxe azi ninduan gure arreba zaarren ark ni, emakume maitagarri aiek bidagurutzean exerita maiteki ematen zidaten bularretik.

»Umetan gogoan daukat, baita—jarraitzen zuan—nola Errenteria'ko Samarko-mendiaren oñean, gu ume koxkor, jostatzen ibiltzen giñan, soroan billatzen genituan, karlistateko bala biribillakin. Bigarren karlistatea, izan berria bait zan artean.»

Auto-biografi-zati polit bat geiago oraindik, aozko Literaturari buruz: «Gaztedanik, ostatuetan bertso-kantatzea atsegin izan det nik beti: neronen bertsoak eta besterenak; Xenpelar'enak etab. Nereetakoen artean, kantatu izan ditut iñoiz nere emaztearen eriotzakoak; bañan, ezin zitekean: entzuten zeudenak, negarrez asten ziran.»

Orra or, Aozko Literatura-eredu bikaña Errenterilurrean, bertsolari plazagizon ez, bañan bertso gintzan lan eder eta aundia egiña, eta benetan ezaguna izatea merezi zuan: JUAN KRUTZ ZAPIRAIN, Arramendi'koa.